

EYÜPSULTAN
VASFINDA
MÛSJKÏLÏ BÏR TÛRKÛ

Haydar SANAL

1926 İstanbul doğumlu. Babasının mesleği dolayısıyla Türkiye'yi dolaştı. İlk mûsikî çalışmalarına 1936 da halk evlerinde başladı. İstanbul Belediye Konservatuarı'nı 1945 te bitirdi. Resmi ve sivil mûsikî çalışmalarında üye ve yönetici olarak yer aldı. 1964 te 'Mehter Musikası'ni yayınladı. 1976 da başladığı Devlet Konservatuarı hocalığına aralıksız 23 yıl devam etti. Halen Sanatçı öğretim görevlisi olarak- sözleşmeli -görevini sürdürmekte.

I OSMANLI SAZ ŞAİRLERİ (XVI –XVII. yüzyıllar)

I –A. TÜRKÜLER

XVII. asır saray musikişinası Ali Ufkî (1610-1675)'nin ⁽¹⁾ Mecmû'a-i Sâz ü Söz adlı musiki ve edebiyat derlemeleri külliyyatında⁽²⁾ saz şairlerinin, türkülerini hangi ilham ve düşüncelerle besteledikleri, türkü başlıklarındaki sunuş ifadelerinden anlaşılacaktır. Bu yazma eserdeki türkü sunuşlarının aynı zamanda birer türkü konuları bildirimi gibi telakki edilerek âdet haline geldiği de söylenebilir. Külliyyatın sayfaları arasında kısa bir gezintide rastladığımız bazı türkü başlığı örneklerini aşağıya alıyoruz:

Türkü berâyı D u ' â , KÂTİP ALİ "Bin bir adın hürmetiye için muradım" (vr. 33 a).

Türkü berâyı M u h a b b e t , UFKÎ "Şunda bir kaşları kara" (vr. 36 b).

Türkü berâyı M u h a b b e t , KARACA OĞLAN "Meded Allâh'ı seversen" (vr. 39 b).

Türkü berâyı S e f e r - i B a h r î , KU-ROĞLU "Beğler, sunulsun piyâle" (vr. 41 b).

Türkü berâyı S e y r a n g â h - 1 H a z r e t - i E y u p , KÂTİBÎ "Dostlar benim mekânımı ararsa" (vr. 47 a).

Türkü berâyı E v v e l B a h â r , ALİ "Yürü Murat Dağı, yürü" (vr. 48 b).

Türkü berâyı D i l b e r , MUSTAFA "Be hey ala gözlü dilber" (vr. 47 a).

Türkü berâyı F e t h - i Ş e h r - i G i r i t T A S B Â Z "Nicesin Venedik Frengi" (vr. 181 b).

Mecmû'a-i Sâz ü Söz 'deki türkü takdim örnekleri ibareler halinde verilirken türküler hakkında bir diğer ayrıncı öge olan ilk mısraları da birlikte alınmıştır. Zaten yazma eserde birinci mısralar ezgi ile (nota) başlamaktadır. Ezgi ve söz beraberliği türkülerin ilk kıt'ası boyunca devam eder. Sonraki kıt'alar ilk bendin ezgisi ile okunacaktır. Bu sebeple ikinci, üçüncü ve sair kıt'a bentlerinde ezgiyi ayrıca notalarla göstermeye hacet görülmemiştir⁽³⁾

Musiki san'atında sazende, hanende, bestekâr, aynı zamanda bir saz şairi olan Ali Ufkî kendi türkülerini ile başka saz şairlerinin türkülerinin ezgilerini notaya alarak -çağın Batı notasını Türk musikisine uyarlaya-

rak- tabii edebî metni ile beraber tespit ederek; diğer bir deyişle türkülerin sazı ile sözünü birlikte derleyerek Mecmû'a'sı'na koymuştur. Biz de tebliğimize konu aldığımız KÂTİBÎ 'nin Berâyı Seyrangâh-1 Hazret-i Eyup sunuşlu türküsünü, edebiyat araştırmalarına mevzu olup musikisi bilinmeyen ya da kaybolmuş; yahut sırf edebî türkülerle kıyâsen, EYÜPSULTAN VASFINDA MUSİKİLÎ BİR TÜRKÜ başlığı ile hazırladık. Bu türküyü iki ayrı yönden; musiki ve edebiyat açılarından, değerlendirme imkânını bize bahşeden Ali Ufkî'ye teşekkürlerimizi eda ederek!

I-B. SAZ ŞAİRLERİ

Osmanlı saz şairlerinin hangi toplumsal çevrelerde yetiştikleri, bağlı oldukları zümreler, hayat görüşleri, gelenekleri, aydın kesimin saz şairlerimize dair görüşleri gibi önemli konularda II. Meşrutiyetin ilânından beri bir hayli fikirler yürütülmüştür⁽⁴⁾. Ali Ufkî'nin Mecmû'a 'sında rastladığımız saz şairleri hakkında (XVI. – XVII. yy. lar) doğru kanaatlere varmak için bu konulara biraz değinmekte fayda umarım. İlk olarak saz şairleri tarihimizin bir bütün halinde âşık dediğimiz saz şairlerinin edebî musiki hayatlarından ibaret olmadığını kabule mecburuz. Âşıklığın tarihi, Osmanlı toplumunda çok eskiye dayanmakla beraber büyük

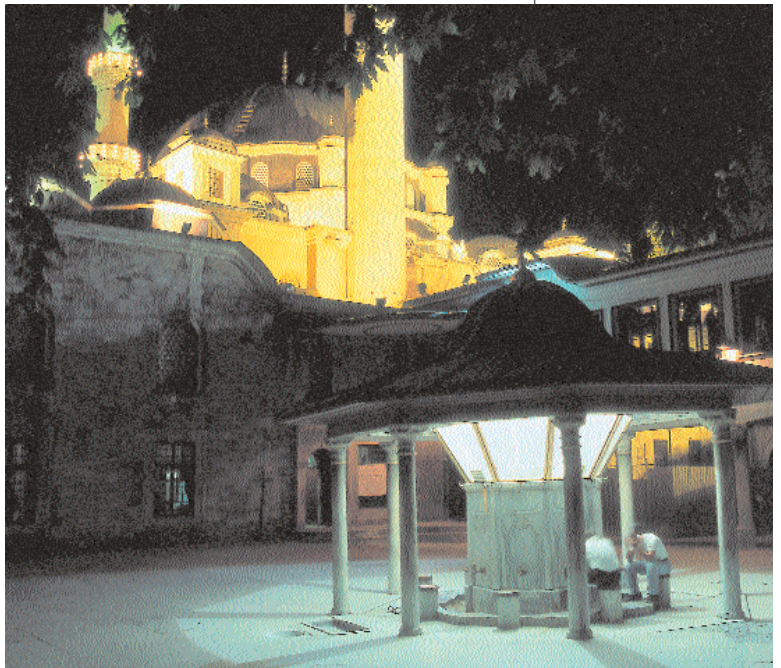
(1) Ali Ufkî'nin hayatı hakkında bkz.: Ali Ufkî, Hayatı Eserleri ve Mecmûa-i Sâz ü Söz (Tıpkıbasım). Haz. Prof. Dr. Şükrü ELCİN, Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul 1976 (s. III-X).

(2) British Museum, Türkçe Yazmalar Kataloğu, Sloane 3114 " Turkish Songs". (Eserin aslı bu kayıttadır).

(3) Bir örnek olmak üzere bkz.: III –B. Türkünün Notası, B. a) Ali Ufkî Notası ile.

(4) Bkz. Türk Saz Şairleri (Türk Saz Şairleri I), Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü, Millî Kültür Yay. (Umumî Giriş, Saz Şairleri. Bugün ve Dün, Halk Kitlelerinin Âşıklar hakkındaki Telâkkisi, Münevver Sınıfın Âşıklar Hakkındaki Telâkkisi, Âşıkların Kendi Haklarındaki Telâkkileri, Âşıklar hangi İçtimâî Muhitlerde ve Nasıl Yetişir? Şehir Muhitinde Âşıklar Köy ve Aşiret Çevrelerinde Âşıklar, Âşık Tarzı Ne Demektir? s. 9-49).

Fotoğraf 1; Eyüpsultan camii, Abdussemam Feriatoğlu, Belediye Arşivinden

(5) Saz Şairlerini çağlara bölüp inceleme usulünü yaklaşık 20 yılı aşkın bir süreden beri İstanbul Türk Musikisi Devlet Konservatuarı'ndaki Musiki Tarihi derslerimde uyguluyorum.

bir etkileyici san'at akımı halini alması, Batı musikisinin yurdumuza girmesi ile bunun sonucunda, yarım bin yılın birikimi olan muazzam saz şairliği kültürünün rahnedâr olması olayının yaşanmasından sonradır. Ama aranırsa her asırda bir iki âşık bulunması mümkündür zannediyorum. Âşıklık, Osmanlılığın teşekkülünden XIX. yüzyılın ikinci çeyreğine değin asırlar boyunca bir ocak gibi tüttürülmüş olmalıdır. Bunlara ait örnekler vardır, Âşıklar dönemi diyebileceğimiz XIX. ve XX. yüzyıllardan önce kültür tarihimizde bir Ozanlar Çağı, onu takiben de Çöğür Şairleri Çağı, yaşanmıştır, Nihayet Âşıklar Çağı, içinde yaşadığımız zamanı bize hatırlatıyor (5).

Saz şairlerindeki san'at eğilimlerinin bize açtığı üç büyük devir hakkında verdiğim bilgiler birer önbilgi mahiyetindedir diyelim. Eğer sazçı şairlerin tarihini yazacaksak bu ön bilgileri diğer bilgilerle takviye etmek, "teşbihte hata yoktur" sözü doğruysa, bu pektekleri bin bir çiçekten toplanan balözünden yapılan balla doldurmak gerekir. XVI. yüzyılda rastlanan çok önemli bir olgu da saz şairlerimizin tarihte ilk defa ş a i r ş anını takınmış olmalarıdır. Bu konularda bir kaç soruya cevap vererek uzaması muhtemel bir bölümü sona erdirmek istiyorum. Ufkî'nin M e c m û ' a ' sında, başka bir söyleyişle A n t o l o j i ' sinde yer alan XVI. – XVII. asır saz şairleri:

1. Ümmî saz şairleri mi idiler?

Bu soruya verilecek cevap: Hayır! okur-yazar'dılar. Okur-yazar'lıkla da kalmayıp bir umumi tahsilden geçmiş kimselerdi. Ama medrese tahsili gördükleri söylenemez. Her birinin musiki ile birlikte yürüttükleri asıl meslekleri vardı.

Bir kısmı orduda görevli idiler; yeniçeriliğe ve donanmaya bağlı olarak. Bir kısmı askerî veya mülkî kâtip görevlerinde idiler. Bir bölümü de yüksek devlet veya asker görevlerinde bulunmuşlardır; meselâ Ali Ufkî gibi... Kendisi divanı hümayun tercümanlığına kadar yükselmiş bir saray görevlisi idi.

2. Gezginci saz şairleri mi idiler?

Böyle bir soruya verilecek cevap da: Hayır! dir. Bu saz şairlerimizin hemen hepsinin birer esaslı görevi olduğundan sırf saz şairli-

ği mesleğini seçmiş ve gezgincilikle mesleğini icra eden saz şairlerinden ayrılırlar. Saz şairlerinde bahsi geçen coğrafi isimler, görevi icabı saz şairinin gittiği yerlerdir.

3. Konar - Göçer bir toplumun mensubu mu idiler?

Bu sorunun da cevabı yine : Hayır! Yerleşik hayatta, bu hayatın icabı olan iş bölümü içinde görev almış, çoğu devlet katında görevli bir kesimin mensubu idiler.

İşte bu üç sorunun cevaplarından aldığımız esinlenmelerle diyebiliriz ki bu saz şairleri: Rûhânî, içe ve Allah'a dönük D u ' â ' yı, dünyevi aşkı, muhabbeti ve sevgiliyi dile getiren M u h a b b e t ve D i l b e r ' i ; gazâ coşkularını, duygulanmalarını ifade eden F e t h - i Ş e h r - i G i r i t ve S e f e r - i B a h r î ' y i ; bir doğa tasvirini anımsatan E v v e l B a h â r ' ı ; Eyüpsultan'ın XVII. asırdaki sosyal hayatından bir kesiti S e y r a n g â h - ı H a z r e t - i E y u p ' u , sanki bir bardağa su ya da şerbet doldurur gibi birer şiir-musiki kalıbına dökerek türküler halinde bize sunmuşlardı. Saz şairlerinin, bu sunuş ibarelerini kaleme alırken bundan kendilerine bir iftihar payı çıkardıklarını hissederek gibiyim. Çünkü bu sunuşlar yalnız bir kültürün değil bir medeniyetin de ifadesi idiler. Dikkat buyrulursa şimdiye kadar halk şiiri veya halk musikisi diye bir şeyler söylemedim. Hangi toplum kesimi ile ilgili olursa olsun kökleri halka kadar inmeyen yahut halka istinat etmeyen bir kültürün yaşaması mümkün değildir. Bu kültürün halkın bir kesiminden çıktığı ve oradan yayıldığı muhakkaktır. Bunu teslim eden bir düşünür olarak bu kültürün meydana getiricisi olan S a z Ş a i r l e r i ' n i (T ü r k S a z Ş a i r l e r i ' n i) hiç unutmamam; araştırmalarım ve incelemelerimde bunu belirtmeyi yeterli saydım. Her halde bu konulardaki araştırmalara son noktaları koymadan nice düşünce ve mülâhazaları söylemeye ve yazmaya devam edeceğim. Zira halk bilgisi (folklor) konuları olan halk şiiri, halk musikisi, halk şairleri gibi terimler yerine incelediğim konulara uygun gördüğüm "Saz Şiiri", "Saz Şâirleri Musikisi", "Saz Şâirleri"ni artık benimsiyor ve kullanıyorum. Mahiyet ve mef-hûm itibarıyla folklordan ayrı olan bu konuları terim aşamasından başlayarak san'at,

kültür, bilim ve eğitim alanlarında da ayrı-ayrık öyle düşünmeli, uygulamalı, araştırmalı ve öğretmeliyiz, diyorum.

Notaları ile Ali Ufkî'nin bize intikal ettirdiği saz şairliği mahsullerinin kâilleri, bestekârları, Osmanlı ülkesinde şöhret yapmış büyük saz şairleridir. Bu şahsiyetlerin isimlerini birer listede toplayalım:

1- Türkü bağlayıcılar (6):

Mustafa (Kul Mustafa), Katip (Kâtip Ali), Öksüz Âşık, Gedâ Demür-oğlu, Ufkî (Ali Ufkî), Ali, Şahin-oğlu Kur-oğlu, Karaca Oğlan, Fetvâî, Tasbâz (Tasbâz Ali), Kâtibî, Ali-oğlu, Kul-oğlu, Caşnı Halife, Şahin (Ali Şahin), Maksut, Kör-oğlu, Ahmet, Derviş Ali, Armutlu, Garip Süleyman, Mehemmet .

2- Varsağı bağlayıcılar :

Mustafa (Kul Mustafa), Şahin, Kul-oğlu, Ha-yalî, Mecûn, Ufkî (Ali Ufkî), Fenâî, Ali, Dertli Ali, İshak.

3- Şarkı bağlıyanlar :

Mustafa (Kul Mustafa), Cüce Ali Ağa (7), Ali .

4-Oyun bağlıyanlar :

Karaca Oğlan, Kul Süleyman Kâtip.

Bir iki saz şairi aruzla da eser bestelemiştir. Bir iki saz şairi de diğer saz şairlerinin sözlerini kullanmıştır. Bağlamak, Türkçe'mizde bestelemek mânâsına gelir. XVI. asırda "türkü bağlamak" şeklinde geçtiğinden XVI.-XVII. yüzyıl saz şairlerini dört kümede; türkü, varsağı, şarkı, oyun bağlıyanlar (besteleyenler) şeklinde ayrı ayrı gösterdik. XVI. ve XVII. yüzyıllarda saz şairliği kültürü gelişerek zenginleşmiş ve yeni değerler kazanmıştır. En büyük gelişme türkü sahasında oldu onu; gelişme yolunun henüz başında olan şarkı gittikçe inkişaf ederek takip etti. Şarkı, XVII. yüzyılın ikinci yarısında san'at musikisini de etkiledi. Bu yüzyıldan itibaren bu san'at dalı içinde gelişim, değişim ve yeni san'at değerleri kazanmada süreçler yaşadı,

I -C. KÂTİBÎ

KÂTİBÎ, XVII. asrın ilk yarısında asrın başlarından ortalarına doğru yaşamış, hayatı hakkında çok az şey bildiğimiz, buna mukabil hemzamân olduğu saz şairleri toplulu-

ğunun en ileride gelen sanatkâr şahsiyetidir. Bu onun saz şüirlerinin sırf edebi yönden değerlendirilmesinin neticesidir. Müsikisi yönünden ise bu tebliğde bir türküsü ilk defa ele alınacaktır. Sultan IV. Murat'ı terennüm eden saz şairlerindedir. Kayıkçı Kul Mustafa ve Kul-oğlu ile muasırdır.

Yeniçeri Ocağından olup çöğür çaldığından dolayı çöğürücü diye bilinen zümredendir. Bu çöğürçüler sonradan çöğür şairleri dönemi diyeceğimiz bir dönem başlatan hazırlayıcılarıdır. Kâtibî ömrünün âhir zamanında Eyüpsultan'a gelip yerleşmiştir.

II) EDEBÎ YÖNDEN TÜRKÜ

II -A. TÜRKÜ METNİ

T ü r k ü B e r â y ı s e y r a n g â h - ı *
H a z r e t - i E y ü p

KÂTİBÎ'NİN

Dostlar benim mekânımı ararsa
Deyin Hazret Ebâ Eyyûb Ensârî
Ve ol aziz kimdir? deyu sorarsa
Hazret'in ashâbı hem'âlemdârı

Medine'den asker çeküp, gelmişdir
Anca kâfirlere kılıç çalmışdır
Din uğruna bunda şehid olmuşdur
Yerine getürdü gayret ve ârı

Pâdişahlar bunda kılıç kuşanur
Âsitânesinde halı döşenür
Her gün ziyâretçi dolar boşanur
Tebih ve duâdır leylü nehârı

Şehr-i Eyup 'âdetçe bir cennettir
Halkı hûr gibi ve peyker sûretdir
Sâyesinde olana⁽⁸⁾ ne devletdir
Ümîddir ki rahmet eyliye Bârî

KÂTİBÎ der : düşde gördüğüm buldum
Şükür olsun Hakk'a bermurâd oldum
Âsitânesine yüz süre geldim
Terk etdim evvelki dârü diyârı

II -B. TÜRKÜ MEALİ

Benim mekân tuttuğum yeri arayanlara:
HAZRET-İ EBEYYÛB EL-ENSARÎ'de
(Eyüpsultan'da) ikamet ettiğimi, söyleyin. 0
aziz şahsın kim olduğunu soranlara : PEY-

6) "Bağlamak" bestelemek demektir. Türkçe XVI. yy.

(7) Şahin'in saz şüiri üzerine bestelenmiş, notası yok. (Mec. Sâz ü Söz vr. 28 b).

(8) Şiirin anlamına göre "olana" sözü yerine "ölene" gibi okumak eğilimi doğruysa da bu da tatminkâr olmayıp yazıldığı gibi "olana" okumakla yetinildi.

*Seyrangâh: Seyir yeri, eğlence yeri, gezme yeri.

Seyrân: gezinme, teferrûç, bakıp seyretme. (Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, F. DEVELLİOĞLU, 17. baskı Aydın kitabevi yayınları 2000 Ankara).

Seyir: gezmek ve görülecek eğlenceli nesne (zübdetü'l-Lûgat)

(9) U inisiyali uyak sözünü belirttiğine göre diğer Ua, Ub, Uc, Ud, Ue beş ayrı kafiye çeşidini simgeliyor.

GAMBER EFENDİMİZ'in ashâbı ve alemdarı'dır deyin!

Medîne-i Münevvere'den askeriyle gelip nice kâfirle ceng etmiş; islâm uğruna burada şehid olmuş; böylece din gayreti ve namusunun icabını yerine getirmiştir.

Pâdişahlar burada kılıç kuşanır. Ziyaretçilerle her gün dolup dolup boşalan türbesi halı ile döşelidir. Burada gündüzden tâ gece vakitlerine kadar zikrullah ve duâlarla meşgul olunur.

Eyüp şehri adetâ bir cennet gibidir. Halkı beden görünüşlü bir güneşe benzer; etrafına nur saçar. Hazret-i Eyüb'un sâyesinde (korumasında) olanlara ne büyük devlettir ki umarım ölümlerinde tanrının rahmetine vesile olur.

KATİBİ der ki : Rüyada gördüğümü buldum; Allah'a şükürler olsun, muradıma erdim. O azîzin âsitânesine yüz süre geldim. Evvelki yerimi yurdumu terk edip Eyüpsultan'a geldim yerleştim.

II -C. SAZ ŞİİRİNİN ÖZELLİKLERİ

KATİBÎ hece ile çokça ve aruz vezni ile az şiirler yazmıştır. "Türkü Berâyı Seyrangâh-ı Hazret-i Eyüp" hece ölçüsüyledir. Bu türküde hece ölçüsünün on birli olanını kullanmıştır. Beş kıt'a dır.

Uyak düzeni kıt'alara göre şöyledir:

1. kıt'a: Ua U Ua U⁽⁹⁾
2. kıt'a: Ub Ub Ub U
3. kıt'a: Uc Uc Uc U
4. kıt'a: Ud Ud Ud U
5. kıt'a: Ue Ue Ue U

Saz şiiri geleneklerinden aldığı öğeleri bir çırpıda kullanarak düşündüğünü veya hissettiğini muhatabına kısa yoldan anlatır. Tamlamaları kısaltarak ifade eder, "Hazret Ebâ Eyyûb Ensârî" yi okuyan bunun "Hazret-i Ebâ Eyyûb El- Ensârî" olduğunu bilir. İki dize aşağıdaki "Hazret" sözü ile de Peygamber Efendimizi ululayan bir mazmun icad ettiğini hissettirir. Bu saz şiirine bir göz atan: Dost, mekân, hazret, ebâ, ensâr, ashâb, alemdâr, şehîd, gayret, âr, âsitâne, tesbih, duâ, leyl, nehâr, hûr (eski yazılışına göre anlam değişir), peyker, Bârî, ber-murâd olmak,

dâr, diyâr söylemlerinin hakikî veya mecâzî, bazen de tasavvufî mânâlarını bilir. Bu nedenlerle saz şiirini yalın kat bir deyimle halk şiiri diye nitelemek ne kadar doğru olur? Saz şiiri bir költürdür. Saz şiiri, Osmanlı toplum hayatında teşekkül etmiş, günlük hayata yansımış islâmî Türk düşünce ve hayat tarzına dayanan bir lisandır. KATİBÎ bu şiiri ile, vermek istediği mesajı; S e y r e n g â h – 1 H a z r e t – i E y ü b ' u anlatır : Evvelâ, Eyüp Sultan'ın yeni ikametgâhı olduğunu, Eyüp adının peygamberin ashâbından, alemdarı Hazreti Eyüp'ten geldiğini bildirir. Hazret-i Eyüp'un hayatından kısa bir bölüm sunar (Bkz. 1. ve 2. kıt'alar). Dahâ sonra asıl seyrangâh özelliklerini taşıyan iki bent gelir ki bu kısımlarda; pâdişahların kılıç kuşanma törenlerinden, Hazreti Eyüb'un türbesinin her gün ziyaretçilerle dolup taşıdığından, türbenin halıyla döşeli olduğundan, gece gündüz bu kudsî mahalde duâ edip Allah âdının tesbih edildiğinden bahseder. Bu tasvirler, kılıç kuşanma merasimi hariç, bugün de caridir. Eyüp şehrinin ve Eyüp halkının övgüsüne iki mısra yetmiştir. Eyüp şehri sanki bir cennet, halkı ise güneş gibi etrafını aydınlatır halktır. İşte bu ortamda Hazreti Eyüb'un mânevî himayesinde olanlara büyük mutluluk vardır. Bu dünyadân ayrılık saati geldiğinde ümit olunur ki Tanrı onları rahmetinden esirgemez (Bkz. 3. ve 4. kıt'alar). Son bölüm Tanrı'ya şükür bölümüdür. Bu bölümde, bir rüyada Eyüb'u gördüğünü, bunun üzerine Eyüb'a (Eyüpsultan'a) geldiğini ve Hazreti Eyüb'un türbesine yüz sürdüğünü ve bu beldeye yerleştiğini, muradına erişerek Hakk'a şükürler ettiğini anlatır (Bkz. 5. son kıt'a).

Saz şiirinin birinci ve beşinci bentleri, bazı andırırları bünyesinde taşıyor. Her iki bentte bazı şahsiyetler rol almaktadır. Konu şairimizin Eyüpsultan'a yerleşmesidir. Anlatımda ilk bentte şair, Hazreti Eyüp, Peygamber Efendimiz; son bentte yine, şair ve Hazreti Eyüp ile Hak Teâlâ yer alırlar. KÂTİBÎ, baş dörtlükte çözüp sergilemeye başladığı fikirler dizisini son dörtlükte toparlayarak bir denk haline getirir ve bağlar, Böylece saz şiiri nihayet bulur.

II -D. TÜRKÜDE EYÜP SULTAN VAS-FINDA ÖGELER

D. a) EYÜPSULTAN' IN ADI

Eyüpsultan'ın halk arasında eski İstanbul sakinlerince taşıdığı ad üzerine birkaç not bahis konusu.

KÂTİBÎ'nin türkü başlığında H a z r e t - i E y u p olarak geçer: "Türkü Berâyi Seyrangâh-i Hazret-i Eyup".

Yine aynı türkünün birinci dörtlüğüne bakılırsa KÂTİBÎ'nin mekânı olarak H a z r e t E b â E y ü b E n s â r î gösterilir.

Saz şiiri ifadesi olan bu uzun ibârenin daha tumturaklı bir şekilde söylenimi Hazreti Ebâ Eyyüb ElEnsârî'dir. Kısaltılmışı ise halk arasında yine H a z r e t - i E y u p'tur.

Şairimizin çağdaşı (XVII. yy.) KUL MUSTAFA bir şiirinde Sultan IV. Murad'dan bahsederken şöyle der:

*Hazret-i Eyup'da kılıç kuşandı
Gittiği yollara kumaş döşendi
Kızılbaş da korkdu kendi uşandı
Sultan Murat geldi, açılın dağlar*

Bu saz şairimiz de beldemizi H a z r e t - i E y u p diye anmaktadır.

Yine aynı asrın (XVII. yy.) ikinci yarısı ilâ bir sonraki yüzyılın (XVIII. yy.) başında yaşamış bir saz şairimiz olan AŞIK ÖMER'in bir dörtlüğü şöyledir:

Der Ömer: İstanbul'a varmağa bu can arzular

H a z r e t - i E y y ü b ' u n a y ü z s ü r m e ğ e c a n a r z u l a r

Fukarânın beytidir ol dergehe can arzular

H a z r e t - i E y y u p g i b i v a r b i r e r i İ s t a n b u l ' u n

Yaklaşık yüz seneyi içine alan bir zaman parçasında EYÜP SULTAN'ın adına -saz şairleri arasında- H a z r e t - i E y u p olarak rastlıyoruz. Eyyup söylemi aruzdan dolaydır.

D. b) PADİŞAHLARIN KILIÇ KUŞANMA TÖRENLERİ

Burada da şahitlerimiz iki meşhur ve çağdaş saz şairimizdir: KÂTİBÎ ve KUL MUSTAFA. KÂTİBÎ, "Pâdişahlar bunda (Eyüpsultan'da) k ı l ı ç k u ş a n u r " der-

ken bir geleneği, pâdişahların kılıç alayı ve kılıç kuşanma geleneğini dile getiriyor. KUL MUSTAFA ise Bağdat seferi münasebeti ile meydana getirdiği bir türküsünde , Sultan IV. Murad (saltanatı 1623 - 1640) hakkında:

"Hazret -i Eyup'da kılıç kuşandı"

derken bu kılıç kuşanma merasimini görmüş ya da haberdar olmuş bulunduğunu belirtiyor.

Önemli iki saz şairimiz Eyüpsultan'da icra edilen k ı l ı ç k u ş a m a törenlerini zikretmekle, başka tarihî kaynaklarda da bildirilen pâdişahların k ı l ı ç k u ş a n m a a l a y l a r ı n ı , k ı l ı ç k u ş a n m a t ö r e n l e r i n i kendi yönlerinden doğrulamış oluyorlar. Kılıç kuşanma alaylarının mecburî durağı Eyüpsultan idi.

D. c) DİĞER HUSUSLAR

Aşağıda kısaca değineceğimiz konular hakkında geniş ve derin araştırmalar yapmak mümkün ise de konumuzun çer-çevesini fazla zorlamamak üzere bu konuları şimdilik fazla u-zatmıyoruz. Bu konulardan biri: "Şehr-i Eyup âdetçe bir c e n n e t d i" dizesinin mânâ ve mefhûmunu aynen kabul etmemizdir. Eyüpsultan'ın tabii güzelliklerinin değil XVII. yüzyıldaki hali, XX. asır başlarında bile cenneti andırmakta idi. Bu konu başlı başına ayrı bir araştırmaya mütehammildir.

Fotoğraf 2; Eyüp / Beybaba sokağı, Kazım Zaim, Belediye Arşivinden

(10) Bu usulü altı zamanlı Semâî farzetmek en basit varsayımdır. Usulü on iki veya on sekiz olarak düşünmek mümkün müdür? On iki zaman ihtimalini bertaraf edersek on sekiz kalır ki bunun için de etraflı bir araştırma gerekir.

(Kâtibî), "Seyrangâh-ı Hazret-i Eyub"unda kendini Eyüpsultan'a yerleşmeye sevk eden düşüncelerini şöyle özetliyor: Bir rüya gördüm, rüyada gördüğüme uygun hareket ederek geldim Eyüpsultan'a yerleştim. H a z r e t - i E y u b'un sâyesinde olmak bir mutluluktur. Bundan dolayı vefatımda hakkın rahmetine kavuşmayı da ümit ediyorum:

*Sâyesinde olana ne devlettir
Ümididir ki rahmet eyliye Bârî*

Eyüpsultan demografyasını, göçler hariç ve Eyüpsultan'lı olmadığı halde Eyüp kabristanlarında yatmaya teşne nice faniyi ne kadar güzel ifade ediyor.

III) MUSİKİ YÖNÜNDEN TÜRKÜ

III -A. TÜRKÜ'NÜN MUSİKİ

ÖZELLİKLERİ

Bugünkü bilgilerimize göre Eyüp Sultan'ı konu almış ve musikili bir türkü vücudunda getirmiş bir saz şairi olarak KÂTİBÎ, bu yolda tek şahsiyet görünüyor. Musikili türküsü nev'i şahsına münhasır eşi bulunmaz bir kültür ürünüdür. Bir "D e y i ş" tir. Ç ö ğ ü r Ş a i r l e r i adı verilen çöğürücü saz şairlerinin ilk ve başlıca müjdecilerinden olan ÇÖĞÜRCÜ ve YENİÇERİ KÂTİBÎ'nin bir yaratacısıdır. Osmanlı'nın merkezî bir san'at-kültür anlayışı icabı tıpkı Osmanlı Yüksek San'at Musikisi ve Osmanlı Mehter Musikisi gibi Osmanlı Saz Şairleri Musikisi de Türk musikisi ses sistemine bağlı olarak doğmuş ve gelişmiştir. Bu musiki makamıdır. Bir diziye bağlı bir makamdadır. Ali Ufkî'nin hazırladığı M e c m û a - i S â z ü S ö z 'ünde mahayyer makamındaki eserler meyanında notası yer almıştır. Ama bugünkü nazarî musiki bilgilerimize istinaden türkünün tahir makamında bestelendiği söylenebilir. Usulü altı zamanlı semâîdir.⁽¹⁰⁾ Usullü bir türkü olduğu için "D e y i ş" adı ile yukarıda bildirilmiştir. İkaî olmayan bir türkü olsa idi, O takdirde "I r l a y ı ş", "I r l a m a" veya "H ı r l a m a" dediğimiz kümeye dahil olacaktı. Diğer taraftan hiç şüphesiz bu türkü bir bestekârlık eseridir. Türkünün musikisi, edebî metnin sâkin bir edayla ezgi olarak ifadesinden ibarettir.

III -B. TÜRKÜNÜN NOTASI

B. a) ALİ UFKÎ NOTASI İLE

"Türkü Berâyı Seyrangâh-ı Hazret-i Eyup"
KÂTİBÎ (Mec. Sâz ü Söz vr. 47 a)

B. b) ALİ UFKÎ NOTASI ÇEVİRMESİ
TÜRK BERÂYI SEYRANGÂH-I HAZRET-İ EYUP

KÂTİBÎ (Tahir)

*Medine'den asker çeküp gelmişdir
Anca kâfirlere kılıç çalmışdır
Din uğruna bundan şehîd olmuşdur
Yerine getürdü gayret ve âri*

*Pâdişahlar bunda kılıç kuşanur
Âsitânesinde halı döşenür
Her gün ziyaretçi dolar boşanur
Tesbih ve du'âdır leyl ü nehârî*

*Şehr-i Eyup âdetçe bir cennetdir
Halkı hür gibi ve peyker sûretdir
Sayesinde olana ne devletdir
Ümidir ki rahmet eyliye Bârî*

*KÂTİBÎ der: düşde gördüğüm buldum
Şükür olsun Hakk'a, ber-murâd oldum
Âsitânesine yüz süre geldim
Terk etdim evvelki dâr ü diyârî*

III -C. TÜRKÜNÜN MUSİKİ ŞEKLİ

KÂTİBÎ, "Türkü Berâyı Seyrangâh-ı Hazret-i Eyup" da birinci kıt'ayı "bağlamış" (bestelemiş) ilk kıt'a altına da ezginin notalarını yerleştirmiştir. Öbür kıt'aların aynı ezgi ile terennümünü hedeflediğinden tekrar tekrar ezgiyi 2, 3, 4, 5'inci kıt'aların sözleri altına istiflenmemiştir. Tabii neyi anlatmak istediğim iyice anlaşılmalıdır sanırım: KÂTİBÎ, türküyü bestelemiş, ezgiyi ise UFKÎ notaya almıştır. fakat KÂTİBÎ de notaya alsaydı aynı şekilde hâreket edecekti. Mamafih ka-

naatimce UFKÎ ile KÂTİBÎ hayatlarında karşılaşmışlardır. Başka türlü bu kıymetli türkü nasıl notaya alınacaktı! Ufkî, çok ince bir noktada da Kâtibî'yi gözetmiştir. Elli yıl kadar oluyor. Mecmû'a-i Sâz ü Söz'ü mikrofilminden okuma makinesi ile gözden geçirirken tespitim şudur: Eğer sayfaların ciltlenirken birleşme yerlerindeki büküntülerde gizli kalmadıysa türkünün sunuş ibaresinde yalnız-ca "Türkü Berâyı Seyrangâh-ı Hazret-i Eyup" ibaresi okunur. Türkünün Kâtibî'ye aidiyeti her saz şairinde olduğu gibi son kıt'adaki mahlâs kullanımından bellidir. Ufkî, Kâtibî mahlâsını en başta belirtseydi, içinde Hazret-i Eyup, Peygamber Efendimiz (Hazret) ve Allahü Teâlâ'nın zikri geçtiği halde Kâtibî sözünün ön almasından dolayı, durumu herhangi bir şekilde bir mollanın keşfetmesi durumunda gerek Kâtibî, gerek Ufkî hakkında tehlikeli şeyler bahis konusu olabilirdi. İşte bu muhtemel tehlikeden Ufkî, Kâtibî'yi korumuştur. Bu haller dışında gerek saz şairleri gerekse san'at musikisi mensupları ile softalar arasında günlük hayatta çatışmalar, satış malar sürmüştür. Bunları ayrı mütâlâa etmek lâzımdır.

Türkünün musiki şeklini bir şema halinde şöyle gösterebiliriz:

1. kıt'a :	Ea	Eb	Ec	Ed ⁽¹¹⁾
2. kıt'a:	Ea	Eb	Ec	Ed
3. kıt'a:	Ea	Eb	Ec	Ed
4. kıt'a:	Ea	Eb	Ec	Ed
5. kıt'a:	Ea	Eb	Ec	Ed

III -D. BİR SONUÇ

Zannederim şimdi hepimizi yeni bir araştırma bekliyor. KÂTİBÎ'nin -eğer varsa- Eyüpsultan'daki kabrini bulmak.

Sorular: KÂTİBÎ'nin hayatı, pek sevdiği hazret-i Eyup'da mı sona erdi? Kabri Eyüpsultan'da ise 1826 Vak'a-i Hayriye'sinden sonra diğer yeniçeri kabirleri gibi uğranılan tahribattan nasibini aldı mı?

Cevap: Araştırmacının umudu bir türlü bitmiyor ve tükenmiyor

(11) E inisiyali ezgi sözünü belirtir. Buna göre Ea, Eb, Ec, Ed kıt'aların birinci, ikinci, üçüncü dördüncü ve beşinci dördüklerinde ezgi bölümünü simgelerler.